

WŁODZIMIERZ KACZOROWSKI (Opole)

Senatorowie na sejmie konwokacyjnym i elekcyjnym 1632 roku

W. Czapliński, rozwijając rozległe badania nad epoką panowania Władysława IV, dawno już zwrócił uwagę na rolę i skład ówczesnego senatu¹. Kiedy też J. Seredyka zaproponował nową metodę statystycznego wyliczenia udziału senatorów w pracach sejmowych² — W. Czapliński zastosował ją zaraz w odniesieniu do sześciu sejmów z lat 1637 - 1641³. Zestawione przez tych autorów (z udziałem A. Filipczak-Kocur)⁴ wyliczenia statystyczne potwierdziły wcześniejsze dane⁵, że na poszczególnych sejmach zjawiało się rzeczywiście niewiele senatorów, bo tylko od 14 do 37,0% w stosunku do ogólnej liczby miejsc w senacie⁶.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie udziału senatorów w sejmach niezwykłych — konwokacyjnym i elekcyjnym 1632 r., a więc w okresie, kiedy sejm Rzeczypospolitej funkcjonował bez głowy państwa. Chodzi tu zwłaszcza o znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy nadzwyczajna sytuacja Rzeczypospolitej w okresie bezkrólewia mobilizowała senatorów do liczniejszego przybycia na sejm konwokacyjny, a następnie elekcyjny.

¹ W. Czapliński, *Senat za Władysława IV. Studia historyczne ku czci S. Kutrzeby*, t. I, Kraków 1938, s. 51 - 61.

² J. Seredyka, *Senatorowie Rzeczypospolitej na sejmach 1629 - 1632*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, Historia XVI, s. 43 - 54.

³ W. Czapliński, A. Filipiak-Kocur, *Udział senatorów w pracach sejmowych za Zygmunta III i Władysława IV*, Przegl. Hist., t. LXIX (1979), z. 4, s. 665 - 676. Wcześniejszy rok wydania powyższego artykułu w stosunku do wyżej wymienionego opracowania J. Seredyki, spowodowany został znacznym opóźnieniem druku tomu XVI Zeszytów Naukowych WSP w Opolu.

⁴ Poza wymienionym w przypisie 3 jej współautorstwem z W. Czaplińskim, ogłosiła ona później z J. Seredyką artykuł *Senatorowie na sejmach okresu wojny pruskiej ze Szwecją, 1626 - 1629*, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział I Nauk Historyczno-Społecznych, Sprawozdania 1980, nr 17, Opole 1981, s. 21 - 35.

⁵ J. Seredyka, *Sejm w Toruniu z 1626 roku*, Wrocław 1966; *Rzeczypospolita w ostatnich latach panowania Zygmunta III (1629 - 1632)*, *Zarys wewnętrznych dziejów politycznych*, Opole 1978; A. Filipczak-Kocur, *Sejm zwyczajny z roku 1629*, Warszawa—Wrocław 1979.

⁶ W. Czapliński, A. Filipczak-Kocur, *Udział senatorów w pracach sejmowych*, s. 675.

Baza źródłowa, na której oparłem swe badania jest następująca. Dla sejmu konwokacyjnego 1632 r. miałem do dyspozycji diariusz z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Gdańsku (syg. 300, 29/112, k. 15 - 48v) oraz diariusze polskie z Biblioteki Czartoryskich w Krakowie (syg. 124, s. 345 - 360), Kórnickiej (syg. 201, k. 389 - 402v) i Narodowej w Warszawie (syg. 1173, k. 335 - 340). Wykorzystałem również diariusze drukowane, mianowicie Jakuba Sobieskiego (*Księcia Krzysztofa Radziwiłła hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego sprawy wojenne i polityczne 1621 - 1632*, Paryż 1859, s. 610 - 684) oraz utrzymany w formie diariusza, pamiętnik Albrychta Stanisława Radziwiłła (*Pamiętnik o dziejach w Polsce*, przełożyli i opracowali A. Przyboś i R. Żelewski, t. I, 1632 - 1636, Warszawa 1980, s. 119 - 138). Skorzystałem też z innych źródeł, w których znajdują się omówienia lub streszczenia wotów senatorskich (BN, syg. 6637, k. 8v - 10 i BN BOZ, syg. 858, k. 30 - 31). Pomocne okazały się również Volumina legum, t. III, Petersburg 1859, s. 351 - 352.

Natomiast obecność senatorów na sejmie elekcyjnym 1632 r. przedstawiłem na podstawie dwóch polskich diariuszy. Są to rękopisy z Biblioteki Czartoryskich: syg. 363 (na s. 96 znajduje się wykaz senatorów, którzy byli obecni w pierwszym dniu obrad) oraz syg. 366 (na s. 368 - 371 zamieszczono pełny zestaw senatorów, uczestników sejmu elekcyjnego). Identyfikacyjny wykaz znajduje się w rękopisie Czartoryskich, syg. 128, k. 211 - 213.

W niniejszych rozważaniach zostaną wykorzystane dotychczasowe wyniki badań, w związku z czym wskaźniki statystyczne dla sejmu konwokacyjnego i elekcyjnego 1632 r. przedstawię w stosunku do obliczonej przez J. Seredykę i A. Filipczak-Kocur frekwencji senatorów na siedmiu kolejnych sejmach za panowania Zygmunta III⁷, a następnie w stosunku do obliczonej przez W. Czaplińskiego frekwencji senatorów na sześciu kolejnych sejmach za panowania Władysława IV⁸. Wydaje mi się, że takie ujęcie materiału statystycznego, pozwoli niejako w sposób ilustracyjny, a zarazem przekrojowy, przedstawić frekwencję senatorów na trzech rodzajach sejmów XVII w. — zwyczajnych, nadzwyczajnych i niezwykłych.

Ponieważ przedstawione ustalenia dotyczące sejmów niezwykłych (konwokacyjnego i elekcyjnego) będą odnoszone do lat 1626 - 1632, przyjęto identyczne zasady obliczeń, a więc skład senatu złożony z 147 osób; w tym: 16 biskupów, 38 wojewodów, 34 kasztelanów większych, 49 mniejszych i 10 ministrów. Dzieliłi się oni także na 113 Koroniarzy, 27 Litwinów i 7 Inflanckich. Podziały te wymagają jednak pewnych

⁷ A. Filipczak-Kocur, J. Seredyka, *Senatorowie na sejmach okresu wojny pruskiej*, s. 28 - 29; J. Seredyka, *Senatorowie Rzeczypospolitej na sejmach 1629 - 1632*, s. 47.

⁸ W. Czapliński, A. Filipczak-Kocur, *Udział senatorów*, s. 667 - 674.

objaśnień. Tak więc w grupie 16 biskupów było również 2 arcybiskupów (gnieźnieński i lwowski). W grupie 38 wojewodów zasiadało, i to na czołowych miejscach, 3 kasztelanów (krakowski, wileński i trocki), a także 1 starosta — generalny żmudzki. Zostali oni w niej umieszczeni aktem unii lubelskiej, dlatego nie wydawało się mi słuszne wyodrębnienie ich w oddzielnej grupie, jak również ewentualne przeniesienie do kasztelanów większych, gdyż tenże akt określił dokładnie: 34 osoby⁹. Senatorów inflanckich należałoby natomiast podzielić między Koroniarzy i Litwinów zgodnie z przyjętą od 1598 r. zasadą alternacji tych urzędów pomiędzy przedstawicielami obu narodów. Uniemożliwiła jednak taki podział nieparzysta liczba oraz naturalna nierównoległość chronologiczna obejmowania tych urzędów przez senatorów z Korony lub Litwy — stąd osobna, wyjątkowo tu nieformalna, grupa Infantczyków. Szczególna natomiast sytuacja zachodzi w przypadku osoby Jakuba Zadzika, którego obecność na sejmie konwokacyjnym i elekcyjnym liczę podwójnie. Występował on tam zarówno formalnie, jak i faktycznie, z tytułu piastowania dwóch różnych urzędów: biskupa chełmińskiego i kanclerza.

Natomiast za panowania Władysława IV senat liczył już 150 senatorów. Powiększenie to uzyskał senat przez wprowadzenie do niego biskupa smoleńskiego oraz wojewody i kasztelana czernihowskiego. Należy dodać gwoździ wyjaśnienia, że W. Czapliński wyodrębnił z grupy wojewodów 3 kasztelanów (krakowskiego, wileńskiego i trockiego), włączając ich do grupy kasztelanów większych. Zgodnie z tym założeniem w senacie zasiadało wówczas 10 ministrów, 17 biskupów, 36 wojewodów, 87 kasztelanów, w tym 38 większych i 49 mniejszych. Powyższe liczby stanowiły podstawę do wyliczeń statystycznych frekwencji senatorów na sejmach w latach 1637 - 1641.

Obecność senatorów na pojedynczych sejmach w latach 1626 - 1632, 1637 - 1641 oraz sejmach — konwokacyjnym i elekcyjnym 1632 r., przedstawia poniższe zestawienie. Liczby bezwzględne (=N) oznaczają senatorów obecnych, natomiast procenty obliczone zostały w stosunku do ogólnej liczby miejsc w senacie.

Rok	1626	1627	1628	1629 I	1629 II	1631	1632 I
N	26	55	39	40	28	55	38
%	17,7	37,4	26,5	27,2	19,0	37,4	25,8
Rok	1632						
	(konwokacyjny)						
N	33						
%	22,4						
Rok	1637 I	1637 II	1638	1639	1640	1641	
N	35	21	40	29	27	29	
%	23,0	14,0	26,0	19,0	18,0	19,0	

⁹ Wymienionych kasztelanów oraz starostę żmudzkiego — ująłem, zgodnie z ustawą z 1569 r., wśród wojewodów.

Powyższe zestawienie pozwala zauważyć, że istnieją znaczne różnice, gdy chodzi o frekwencję senatorów na poszczególnych sejmach. Liczba obecnych na ostatnich sejmach Zygmunta III (1626 - 1632) waha się między 26 a 55, czyli wynosi od 17,7⁰/₀ do 37,4⁰/₀ ogólnej liczby senatu. Obecność senatorów na sejmie konwokacyjnym i elekcyjnym 1632 r. wykazuje ogromną różnicę: 33 : 91, czyli od 22,4⁰/₀ do 61,9⁰/₀. Nie jest ona natomiast już tak wielka dla późniejszych sejmów z lat 1637 - 1641, gdzie waha się od 21 do 40, czyli od 14,0 do 26,0⁰/₀.

Wynika z tego, że najliczniej senatorowie przybyli na sejm elekcyjny (61,9⁰/₀), co jest zresztą rzeczą zrozumiałą, gdyż dążyli do bezpośredniego udziału w obiorze nowego króla. Dziwi jednak stosunkowo niska frekwencja senatorów na sejmie konwokacyjnym (22,4⁰/₀). Mimo to średnia obecność senatorów na tych obu sejmach (konwokacyjnym i elekcyjnym) wynosi 42,1⁰/₀. Tymczasem poprzednie badania wykazały, że frekwencja sejmów zwyczajnych była zawsze wyższa niż nadzwyczajnych. Dla lat 1626 - 1629 wynosi ona 32,3⁰/₀ : 22,1⁰/₀, a więc różnicą 10,2⁰/₀ na korzyść zwyczajnych. Jeszcze większa jest ona w latach 1629 - 1632, bo równo 15,0⁰/₀ (37,4⁰/₀ : 22,4⁰/₀). Natomiast średnia w latach 1626 - 1632 na sejmach zwyczajnych i nadzwyczajnych wynosi: 34,0⁰/₀ : 22,2⁰/₀. Tak więc udział senatorów w sejmach niezwykłych był wyższy o 8,1⁰/₀ od średniej dla sejmów zwyczajnych i o 19,9⁰/₀ od sejmów nadzwyczajnych. Także średnia frekwencja na sejmach zwyczajnych i nadzwyczajnych w latach 1637 - 1641 wynosi 21,0⁰/₀ : 14,0⁰/₀.

Zatem udział senatorów w sejmach niezwykłych 1632 r. był wyższy o 21,1⁰/₀ od średniej dla sejmów zwyczajnych i o 27,8⁰/₀ od średniej dla sejmów nadzwyczajnych w tym okresie. Uderzające jest, że kiedy na siedmiu sejmach za panowania Zygmunta III zjawiało się przeciętnie 41 senatorów, a na sejmach konwokacyjnym i elekcyjnym aż 62, to na znanych dotąd sejmach Władysława IV — tylko 30.

Imienny wykaz senatorów uczestniczących w sejmach niezwykłych (konwokacyjnym i elekcyjnym 1632 r.)¹⁰ przedstawia tabela 1.

¹⁰ Wykaz ułożony został według „starszeństwa” ustalonego na sejmie 1569 r. (*Chronologia polska*, pod red. B. Włodarskiego, Warszawa 1957, s. 476); mimo że dopiero sejm koronacyjny udzielił w lutym 1633 r. Janowi Albertowi Wazie ostatecznego zezwolenia na objęcie biskupstwa krakowskiego, to jednak na liście senatorów, uczestników sejmiku elekcyjnego, figuruje przy jego nazwisku to właśnie biskupstwo. Co prawda Zygmunt III nie zdążył podpisać pism nominacyjnych do papieża Urbana VIII i kapituły krakowskiej, to jednak na podstawie uchwały senatu podpisał je prymas, J. Wężyk. W czerwcu 1632 r. kapituła w Krakowie dała Janowi Albertowi zezwolenie na przeniesienie z Warmii do Krakowa, co potwierdził następnie w połowie lipca sejm konwokacyjny. Wszystkie te okoliczności najprawdopodobniej sprawiły, że Jan Albert figuruje na liście senatorów obecnych na sejmie elekcyjnym jako biskup krakowski (T. Nowak, *Jan Albert*, PSB, t. X, Wrocław—Gdańsk—Warszawa, s. 422 - 423).

Tabela 1. Wykaz senatorów uczestniczących w sejmach 1632 r.

Lp.	Senatorowie	Współcześnie piastujący urząd	Uczestniczyli w sejmach	
			konwokacyjnym	elekcyjnym
1.	Jan Wężyk	arcybiskup gnieźnieński	+	+
2.	Jan Albert Waza	biskup krakowski	—	+
3.	Maciej Łubieński	biskup kujawski	+	+
4.	Abraham Wojna	biskup wileński	+	+
5.	Adam Nowodworski	biskup poznański	—	+
6.	Stanisław Łubieński	biskup płocki	+	+
7.	Achacy Grochowski	biskup łucki	—	+
8.	Henryk Firlej	biskup przemyski	+	+
9.	Melchior Eliaszewicz	biskup żmudzki	—	+
10.	Jakub Zadzik	biskup chełmiński	+	+
11.	Bogusław Radoszewski	biskup kijowski	—	+
12.	Paweł Piasecki	biskup kamieniecki	+	+
13.	Jan Tęczyński	wojewoda krakowski	—	+
14.	Leon Sapieha	wojewoda wileński	+	+
15.	Stanisław Koniecpolski	wojewoda sandomierski	+	+
16.	Mikołaj Hlebowicz	kasztelan wileński	—	+
17.	Jan Skumin Tyszkiewicz	wojewoda trocki	—	+
18.	Jan Baranowski	wojewoda sieradzki	—	+
19.	Albrycht Władysław Radzi- wiłł	kasztelan trocki	—	+
20.	Stanisław Radziejowski	wojewoda łęczycki	+	+
21.	Hieronim Wołowicz	starosta żmudzki	—	+
22.	Jakub Szczawiński	wojewoda brzesko-kujaw- ski	—	+
23.	Janusz Tyszkiewicz	wojewoda kijowski	—	±
24.	Hieronim Radomicki	wojewoda inowrocławski	—	+
25.	Stanisław Lubomirski	wojewoda ruski	—	+
26.	Adam Aleksander Sanguszko	wojewoda wołyński	—	+
27.	Marcin Kazanowski	wojewoda podolski	—	+
28.	Aleksander Piotr Tarło	wojewoda lubelski	+	+
29.	Rafał Leszczyński	wojewoda bełski	+	+
30.	Mikołaj Krzysztof Sapieha	wojewoda nowogrodzki	+	+
31.	Jan Stanisław Karnkowski	wojewoda płocki	+	+
32.	Stanisław Warszycki	wojewoda mazowiecki	+	+
33.	Filip Wołucki	wojewoda rawski	+	+
34.	Aleksander Ludwik Radzi- wiłł	wojewoda brzesko-litewski	—	+
35.	Melchior Weiher	wojewoda chełmiński	—	+
36.	Mikołaj Kiszka	wojewoda mścisławski	—	+
37.	Samuel Konarski	wojewoda malborski	—	+
38.	Stanisław Rewera Potocki	wojewoda braclawski	—	+
39.	Paweł Działyński	wojewoda pomorski	—	+
40.	Balcer Strawiński	wojewoda miński	—	+
41.	Kasper Denhoff	wojewoda derpski	+	+
42.	Kasper Zebrzydowski	kasztelan kaliski	—	+
43.	Mikołaj Firlej	kasztelan wojnicki	+	+
44.	Maksymilian Przerembski	kasztelan sieradzki	—	+

Lp.	Senatorowie	Współcześnie piastujący urząd	Uczestniczyli w sejmach	
			konwokacyjnym	elekcyjnym
45.	Adam Walewski	kasztelan łączyski	—	+
46.	Aleksander Słuska	kasztelan żmudzki	—	+
47.	Andrzej Kretkowski	kasztelan brzesko-kujawski	—	+
48.	Roman Hoiski	kasztelan kijowski	—	+
49.	Aleksander Piaseczyński	kasztelan kamieniecki	—	+
50.	Aleksander Massalski	kasztelan smoleński	—	+
51.	Zbigniew Sienieński	kasztelan lubelski	+	+
52.	Maciej Leśniowski	kasztelan belski	+	+
53.	Bazyli Kopeć	kasztelan nowogrodzki	—	+
54.	Walenty Zieliński	kasztelan plocki	—	+
55.	Mikołaj Zawisza	kasztelan witebski	—	+
56.	Mikołaj Giżycki	kasztelan czerski	—	+
57.	Stanisław Niemira	kasztelan podlaski	+	+
58.	Walenty Plichta	kasztelan rawski	+	+
59.	Andrzej Massalski	kasztelan brzesko-litewski	—	+
60.	Konstanty Połubiński	kasztelan mścisławski	—	+
61.	Jan Alfons Lacki	kasztelan miński	—	+
62.	Krzysztof Koryciński	kasztelan sądecki	—	+
63.	Adam Grodziecki	kasztelan międzyrzecki	—	+
64.	Samuel Lanckoroński	kasztelan wiślicki	—	+
65.	Stefan Gembicki	kasztelan rogoziński	—	+
66.	Samuel Słupecki	kasztelan radomski	+	+
67.	Jan Łowicki	kasztelan łódzki	—	+
68.	Abraham Ciświcki	kasztelan śremski	—	+
69.	Krzysztof Marcin Sułowski	kasztelan żarnowski	—	+
70.	Marek Radoszewski	kasztelan wieluński	—	+
71.	Andrzej Bogucki	kasztelan sanocki	—	+
72.	Samuel Koniecpolski	kasztelan chełmski	—	+
73.	Marcin Żegocki	kasztelan przemęcki	+	+
74.	Samuel Śladowski	kasztelan rozpierski	—	+
75.	Albrycht Baranowski	kasztelan kamieński	—	+
76.	Franciszek Feliks Lipski	kasztelan sochaczewski	—	+
77.	Stanisław Wilkanowski	kasztelan wyszogrodzki	—	+
78.	Erazm Karnkowski	kasztelan rypiński	—	+
79.	Jan Brochowski	kasztelan zakroczymski	—	+
80.	Franciszek Wessel	kasztelan ciechanowski	—	+
81.	Piotr Żabicki	kasztelan liwski	+	+
82.	Łukasz Opaliński	marszałek w. koronny	+	+
83.	Jan Stanisław Sapieha	marszałek w. litewski	—	+
84.	Jakub Zadzik	kanclerz w. koronny	+	+
85.	Albrycht Stanisław Radziwiłł	kanclerz w. litewski	+	+
86.	Tomasz Zamoyski	podkanclerzy koronny	+	+
87.	Paweł Stefan Sapieha	podkanclerzy litewski	+	+
88.	Jan Mikołaj Daniłowicz	podskarbi w. koronny	+	+
89.	Stefan Pac	podskarbi w. litewski	+	+

cd. tabeli 1

Lp.	Senatorowie	Współcześnie piastujący urząd	Uczestniczyli w sejmach	
			konwokacyjnym	elekcyjnym
90.	Stanisław Przyjemski	marszałek nadworny koronny	—	+
91.	Krzysztof Wiesiołowski	marszałek nadworny litewski	+	+

Objaśnienia: + = obecny, — = nieobecny.

Jak wynika z tabeli — 35,20% senatorów uczestniczyło w obradach obu sejmów, natomiast 64,80% brało udział tylko w sejmie elekcyjnym. Senatorowie uczestniczący w sejmie konwokacyjnym, wszyscy w liczbie — 32, przybyli również na sejm elekcyjny. W grupie tej znaleźli się następujący senatorowie: J. Węzyk — arcybiskup gnieźnieński, M. Łubieński — biskup kujawski, A. Wojna — biskup wileński, S. Łubieński — biskup płocki, H. Firlej — biskup przemyski, J. Zadzik — biskup chełmiński i kanclerz w. koronny, P. Piasecki — biskup kamieniecki, L. Sapieha — wojewoda wileński, S. Koniecpolski — wojewoda sandomierski, S. Radziejowski — wojewoda łęczycki, A. P. Tarło — wojewoda lubelski, R. Leszczyński — wojewoda bełski, M. K. Sapieha — wojewoda nowogrodzki, J. S. Karnkowski — wojewoda płocki, S. Warszycki — wojewoda mazowiecki, F. Wołucki — wojewoda rawski, K. Denhoff — wojewoda derpski, M. Firlej — kasztelan wojnicki, Z. Sienieński — kasztelan bełski, S. Niemira — kasztelan podlaski, W. Plichta — kasztelan rawski, S. Słupecki — kasztelan radomski, M. Żegocki — kasztelan przemęcki, P. Żabicki — kasztelan liwski, Ł. Opaliński — marszałek w. koronny, A. S. Radziwiłł — kanclerz w. litewski, T. Zamoyski — podkanclerzy koronny, P. S. Sapieha — podkanclerzy litewski, J. M. Daniłowicz — podskarbi w. koronny, S. Pac — podskarbi w. litewski, K. Wiesiołowski — marszałek nadworny litewski.

Wielu z wymienionych senatorów należało do wybitnych i powszechnych postaci życia politycznego pierwszej połowy XVII w. Wymienić tu można J. Zadziką, S. Koniecpolskiego, R. Leszczyńskiego, S. Łubieńskiego, L. Sapiehę, A. S. Radziwiłła, Ł. Opalińskiego czy T. Zamoyskiego. Mniej znani na forum politycznym z uczestniczących w obradach obu sejmów to: S. Warszycki, S. Słupecki, S. Niemira czy P. Żabicki. Rzuca się natomiast w oczy brak wśród tych senatorów tak znanych postaci jak S. Lubomirski — wojewoda ruski, czy też Jan Tęczyński — wojewoda krakowski.

Jak wyglądała z kolei sprawa wotowania senatorów na badanych sejmach? Na sejmach zwyczajnych i nadzwyczajnych bywało w ogóle niewielu senatorów, zaś na początek obrad przyjeżdżało ich jeszcze mniej. Charakterystyczne jednak jest to, że o ile na sejmie konwokacyjnym od-

były się wota senatorskie (podobnie jak na sejmach zwyczajnych i nadzwyczajnych), to na sejmie elekcyjnym senatorowie nie wotowali. Procentowy udział wotujących senatorów na badanych sejmach, w stosunku do ogólnej liczby miejsc w senacie, przedstawia się następująco:

Rok	1626	1627	1628	1629 I	1629 II	1631	1632 I
N	20	11	14	5	8	10	19
%	13,6	7,5	9,5	3,4	5,4	6,8	12,9
Rok	1632						
	(konwokacyjny)						
N	26						
%	17,0						
Rok	1637 I	1637 II	1638	1639	1640	1641	
N	16	11	13	16	6	16	
%	10,0	7,3	8,0	10,0	3,3	10,0	

Z powyższego zestawienia wynika, że w wotach brała udział rzeczywiście niewielka liczba senatorów i to zarówno na sejmach zwyczajnych, jak i nadzwyczajnych. Porównywalnie jednak najwyższą była ich frekwencja właśnie na sejmie niezwyčajnym (konwokacyjnym). Udział senatorów w wotach na tym sejmie był wyższy aż o 4,5% od średniej dla siedmiu przebadanych sejmów za panowania Zygmunta III. Jak widać z zamieszczonego zestawienia najlepszą frekwencję senatorów w wotach miał wówczas sejm toruński z 1626 r. (13,6%). Jest ona jednak nadal mniejsza o 3,4% od frekwencji na omawianym sejmie niezwyčajnym.

Jeszcze lepszy wskaźnik miał on w stosunku do obliczonej przez W. Czaplińskiego frekwencji na sześciu kolejnych sejmach za panowania Władysława IV. Średnia dla tych sejmów wynosi 8,1%. Tak więc udział senatorów w wotach sejmów konwokacyjnych był wyższy aż o 8,9% od średniej dla sześciu późniejszych sejmów. Jak wynika z zamieszczonego zestawienia najwyższą frekwencję miały wówczas sejmy: 1637 I, 1639, 1641 (10,0%). Jest ona jednak nadal niższa o 7,0% od frekwencji na sejmie niezwyčajnym. Tak więc w czasie wotowania na sejmie konwokacyjnym 1632 r. obecność senatorów była najwyższa w stosunku do wszystkich przebadanych przez historyków sejmów za panowania Zygmunta III i Władysława IV. Nadzwyczajna sytuacja Rzeczypospolitej w okresie bezkrólewia mobilizowała więc senatorów do wcześniejszego przybycia na sejm konwokacyjny w celu publicznego zadeklarowania na nich swojej opinii o powstałych problemach.

Wskazywano już, że udział w obradach sejmów zwyczajnych i nadzwyczajnych poszczególnych kategorii senatorów przedstawiał się różnie. Najkorzystniej kształtowała się frekwencja ministrów. Udział ministrów w przebadanych sejmach ilustruje poniższe zestawienie:

Rok	1626	1627	1628	1629 I	1629 II	1631	1632 I
N	8	7	8	7	7	10	7
%	80,0	70,0	80,0	70,0	70,0	100,0	70,0

Rok	1632	1632
	(konwokacyjny)	(elekcyjny)
N	8	10
%	80,0	100,0

Rok	1637 I	1637 II	1638	1639	1640	1641
N	9	6	6	6	7	7
%	90,0	60,0	70,0	60,0	70,0	70,0

Na sejmach w ostatnich latach panowania Zygmunta III (1626 - 1632) przeciętnie bywało 7 - 8 ministrów, czyli 70,8⁰% zajmowanych przez nich miejsc w senacie. Na sejmach niezwykłych 1632 r. przeciętnie uczestniczyło 9 ministrów, czyli 90,0⁰% pełnego składu. Natomiast na sejmach w latach 1637 - 1641 przeciętnie bywało 7 ministrów, dokładnie 68,0⁰% zajmowanych przez nich miejsc w senacie. W. Czapliński, A. Filipczak-Kocur i J. Serebryński stwierdzili, że najczęściej na przebadanych przez nich sejmach zjawiali się kanclerze i podkanclerze. Najrzadziej zjawiali się na tych sejmach marszałkowie nadworni. Opinia ta potwierdziła się również w stosunku do sejmu konwokacyjnego 1632 r., na którym nie był obecny S. Przyjemski — marszałek nadworny litewski; nieobecny był także J. S. Sapieha — marszałek w. litewski.

Podobnie jak ministrowie w miarę pilnie uczęszczali na sejmy biskupi. Ich liczba na poszczególnych sejmach i procentowy udział w stosunku do globalnej liczby miejsc ujęta została w poniższym zestawieniu:

Rok	1626	1627	1628	1629 I	1629 II	1631	1632 I
N	7	8	8	7	4	7	8
%	43,7	50,0	50,0	43,7	25,0	43,7	50,0

Rok	1632	1632
	(konwokacyjny)	(elekcyjny)
N	7	12
%	43,7	75,0

Rok	1637 I	1637 II	1638	1639	1640	1641
N	9	6	8	9	8	6
%	53,0	35,0	47,0	52,0	47,0	35,0

Najlepszy wskaźnik frekwencji biskupów odnotowaliśmy na sejmie elekcyjnym 1632 r. (75,0⁰%). Jest on wyższy o 25,0⁰% w stosunku do najkorzystniejszej frekwencji na sejmach 1627, 1628, 1632 I (50,0⁰%) oraz o 22,0⁰% w stosunku do najwyższej frekwencji na sejmie 1637 I (53,0⁰%). Stosunkowo niska frekwencja biskupów była na sejmie konwokacyjnym 1632 r. (43,7⁰%). Obecność poszczególnych biskupów na sejmach zwyczajnych i nadzwyczajnych była dość wyraźnie związana z osobą piastującą daną godność. Natomiast obecność tak licznej reprezentacji episkopatu

na sejmie elekcyjnym spowodowana była szczególnie nadzwyczajną sytuacją. Na obu sejmach niezwykłych byli obecni następujący biskupi: J. Wężyk — arcybiskup gnieźnieński, A. Wojna — biskup wileński, M. Łubieński — biskup kujawski, S. Łubieński — biskup płocki, H. Firlej — biskup przemyski; J. Zadzik — biskup chełmiński i P. Piasecki — biskup kamieniecki. Stanowi to 58,30% w stosunku do wszystkich uczestniczących biskupów w obu sejmach niezwykłych 1632 r. Nie odnotowaliśmy na tych sejmach arcybiskupa lwowskiego oraz biskupów: warszawskiego, chełmskiego i inflanckiego.

Udział wojewodów w posiedzeniach omawianych sejmów ilustruje zestawienie obejmujące najpierw liczby bezwzględne, jak również wyliczenie procentowe:

Rok	1626	1627	1628	1629 I	1629 II	1631	1632 I
N	7	17	16	12	17	19	13
%	18,4	44,7	42,1	31,5	18,4	50,0	34,2
Rok	1632				1632		
	(konwokacyjny)				(elekcyjny)		
N	10				29		
%	26,3				76,3		
Rok	1637 I	1637 II	1638	1639	1640	1641	
N	5	5	11	6	7	6	
%	13,0	13,0	30,0	16,0	19,0	16,0	

Przeciętnie przybywało na sejmy za ostatnich lat panowania Zygmunta III — 13 wojewodów, co stanowi 34,20% ich ogólnej liczby. Dla sejmów niezwykłych 1632 r. przeciętna wynosi 19 wojewodów, co stanowi 50,00% ich ogólnej liczby. Natomiast na sejmach w latach 1637 - 1641 przeciętna wynosiła 6 do 7 wojewodów, w liczbach względnych 18,00% ich ogólnej liczby. Najwyższy wskaźnik frekwencji wojewodów odnotowano na sejmie elekcyjnym (76,30%). Jest on wyższy o 24,90% w stosunku do najkorzystniejszej frekwencji na sejmie 1631 (51,40%) oraz o 46,30% w stosunku do najwyższej obecności na sejmie 1638 (30,00%). Niewielu wojewodów przybyło natomiast na sejm konwokacyjny (26,30%). Na obu sejmach niezwykłych obecni byli następujący wojewodowie: L. Sapieha — wojewoda wileński, S. Koniecpolski — wojewoda sandomierski, S. Radziejowski — wojewoda łęczycki, A. P. Tarło — wojewoda lubelski, R. Leszczyński — wojewoda bełski, M. K. Sapieha — wojewoda nowogrodzki, J. S. Karnkowski — wojewoda płocki, S. Warszycki — wojewoda mazowiecki, F. Wołucki — wojewoda rawski, K. Denhoff — wojewoda derpski. Stanowi to 34,50% w stosunku do wszystkich uczestniczących wojewodów na obu sejmach niezwykłych 1632 r. Nie odnotowano obecności na tych sejmach następujących wojewodów: poznańskiego, kaliskiego, smoleńskiego, połockiego, witebskiego, podlaskiego, wendyjskiego, parnawskiego oraz kasztelana krakowskiego.

Jak wynika z dotychczasowych badań — najgorzej przedstawiała się frekwencja kasztelanów. Udział ich na przebadanych sejmach ilustruje następujące zestawienie:

Rok	1626	1627	1628	1629 I	1629 II	1631	1632 I
N	4	25	7	15	10	20	10
%	4,8	30,1	8,4	18,1	12,0	24,1	12,0
Rok	1632 (konwokacyjny)			1632 (elekcyjny)			
N	8			40			
%	9,6			48,2			
Rok	1637 I	1637 II	1638	1639	1640	1641	
N	13	5	16	9	6	11	
%	14,9	5,7	18,0	10,0	6,8	12,6	

Przeciętnie na sejmach 1626 - 1632 zjawiało się 13 kasztelanów, co stanowi 15,6% wszystkich senatorów tej kategorii, na sejmach niezwy- czajnych 1632 r. — 24 kasztelanów (28,9%), a na sejmach 1637 - 1641 — przeciętnie uczestniczyło 10 kasztelanów, czyli 11,5% całej liczby se- natorów tego szeregu. Najwyższy wskaźnik frekwencji kasztelanów od- notowano na sejmie elekcyjnym (48,2%). Jest on wyższy o 18,1% w sto- sunku do najwyższej frekwencji na sejmie 1627 (30,1%) oraz o 33,3% w stosunku do najwyższej frekwencji na sejmie 1637 I (14,9%). Bardzo niską frekwencję w tej kategorii senatorów odnotowano jednak na sej- mie konwokacyjnym (9,6%). Należy jeszcze dodać, że na sejmie tym było obecnych 6 kasztelanów większych (17,6%) i 2 mniejszych (4,2%), a na sejmie elekcyjnym po 20 kasztelanów większych i mniejszych, co w liczbach względnych dla poszczególnych kategorii kształtuje się na- stępująco: 58,8% : 40,8%. Na obu sejmach zwyczajnych byli obecni na- stępujący kasztelanowie: M. Firlej — kasztelan wojnicki, Z. Sienieński — kasztelan lubelski, S. Niemira — kasztelan podlaski, M. Leśniowski — kasztelan bełski, W. Plichta — kasztelan rawski, M. Żegocki — kasz- telan przemęcki (byli to kasztelanowie więksi) oraz S. Słupecki — kasz- telan radomski i P. Żabicki — kasztelan liwski (byli to kasztelanowie mniejsi). Nie odnotowano na tych sejmach następujących kasztelanów większych: sandomierskiego, gnieźnieńskiego, inowrocławskiego, lwow- skiego, wołyńskiego, połockiego, chełmińskiego, elbląskiego, bractawskie- go, gdańskiego, wendyjskiego, parnawskiego i derpskiego. Natomiast wśród kasztelanów mniejszych nie odnotowano: bieckiego, zawichojskie- go, małogoskiego, przemyskiego, halickiego, dobrzyńskiego, połanieckiego, krzywińskiego, czechowskiego, nakielskiego, biechowskiego, bydgoskie- go, brzezińskiego, kruszwickiego, oświęcimskiego, spicymierskiego, ino- włocławskiego, kowalskiego, santockiego, warszawskiego, gostyńskiego, wiskiego, raciańskiego, sierpskiego, słońskiego, lubaczowskiego, konarsko- sieradzkiego, konarsko-łęczyckiego i konarsko-kujawskiego.

Jak wyglądał zatem przeciętny stan senatu na przebadanych sejmach? Problem ten ilustruje tabela 2.

Tabela 2. Stan senatu

Sejmy z lat	Przeciętny udział w pracach sejmku poszczególnych senatorów								Przeciętny stan senatu	
	ministrowie		biskupi		województwie		kasztelanowie		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%		
1626 - 1632	7	70,0	7	43,8	13	34,2	13	15,6	41	27,8
1632 (konwokacyjny i elekcyjny)	9	90,0	9	56,3	19	50,0	24	28,9	62	42,1
1637 - 1641	7	70,0	7	41,2	7	18,0	10	11,5	30	20,0

Tabela przedstawia nie tylko przeciętny stan senatu na przebadanych sejmach, lecz również wskazuje na udział poszczególnych kategorii senatorów w obradach tych sejmów. Kasztelanowie tworzyli najliczniejszą grupę, ale z racji swych stanowisk w hierarchii nie odgrywali tak ważnej roli w senacie jak biskupi, wojewodowie i ministrowie.

Senat Rzeczypospolitej składał się z przedstawicieli obojga narodów: Koroniarzy i Litwinów. Interesująca więc może być sprawa udziału senatorów litewskich w posiedzeniach sejmowych. Litwini w latach 1626 - 1632 posiadali 27 miejsc senatorskich, czyli 18,4⁰/o całego senatu. Na poszczególne kategorie urzędów przypadała następująca liczba miejsc: na ministrów — 5, na biskupów — 2, na wojewodów (łącznie ze starostą żmudzkim, kasztelanem wileńskim i trockim) — 12, na kasztelanów — 8. Natomiast w latach 1637 - 1641 Litwa posiadała — 28 senatorów, czyli tworzyła 18,6⁰/o ogółu senatorów. Senat litewski składał się w tym okresie z 5 ministrów, 3 biskupów, 12 wojewodów (łącznie ze starostą żmudzkim, kasztelanem wileńskim i trockim) i 8 kasztelanów.

Udział senatorów litewskich w pracach poszczególnych sejmów obrazuje poniższe zestawienie:

Rok	1626	1627	1628	1629 I	1629 II	1631	1632 I
N	3	13	7	10	3	15	7
%	11,6	48,1	25,9	37,0	11,6	55,5	25,9
Rok	1632 (konwokacyjny)				1632 (elekcyjny)		
N	8				23		
%	29,6				85,2		
Rok	1637 I	1637 II	1638	1639	1640	1641	
N	7	4	4	5	6	9	
%	25,0	14,0	14,0	17,0	21,0	32,0	

Udział Litwinów w ogólnej liczbie senatorów przybywających na poszczególne sejmy przedstawia poniższe zestawienie, przy czym liczby od-

noszą się do wszystkich senatorów przybyłych na sejmy, natomiast procent wskazuje udział Litwinów.

Rok	1626	1627	1628	1629 I	1629 II	1631	1632 I
N	26	55	39	40	28	55	38
%	11,5	3,6	17,9	25,0	10,7	27,3	18,4

Rok	1632 (konwokacyjny)	1632 (elekcyjny)
N	33	91
%	25,0	25,2

Rok	1637 I	1637 II	1638	1639	1640	1641
N	35	21	40	29	27	29
%	20,0	19,0	10,0	17,0	22,0	31,0

Tak więc przeciętnie obradujący senat na sejmach w latach 1626 - 1632 składał się w 19,7⁰% z senatorów litewskich, a na sejmach niezwy-
czajnych 1632 r. z 25,1⁰%. Ponieważ Litwini stanowili tylko 18,4⁰% ca-
łego senatu — można stwierdzić, że wykazywali stosunkowo dużą aktyw-
ność polityczną. Podobnie przeciętna udziału Litwinów w senacie kształ-
tuje się na sejmach z lat 1637 - 1641, wynosząc — 19,8⁰% miejsc w sto-
sunku do ogółu senatorów. Sumując należy podkreślić, że Litwini nie
zaniedbywali swych obowiązków i w przeważającej ilości przypadków
zjawiali się w liczbie większej w stosunku do posiadających przez nich
miejsc w senacie.

Reasumując powyższe rozważania należy stwierdzić, że to zestawie-
nie danych o obecności senatorów na siedmiu sejmach za ostatnich lat
panowania Zygmunta III, sejmach bezkrólewia po jego śmierci oraz
sześciu za panowania Władysława IV, rzuca nieco światła na problem
uczestnictwa senatorów w sejmach zwyczajnych, nadzwyczajnych i nie-
zwy-
czajnych. Zestawienia wskazują, jak niewielu senatorów zjawiało
się na sejmach. Nadzwyczajna sytuacja Rzeczypospolitej w okresie bez-
królewia zmobilizowała jednak senatorów do liczniejszego przybycia na
sejm elekcyjny. Uderzające jest, że kiedy na siedmiu sejmach za pano-
wania Zygmunta III zjawiało się przeciętnie 41 senatorów, a na sejmach
— konwokacyjnym i elekcyjnym aż 62, to na znanych dotąd sejmach za
panowania Władysława IV — tylko 30.

Celowa wydaje się kontynuacja badań nad frekwencją senatorów na
sejmach za panowania Zygmunta III i Władysława IV, dopełniająca
dane dotyczące udziału senatorów w poszczególnych sejmach i zesta-
wiająca występujące między nimi odchylenia od ustalonych dotąd pra-
widłości.

